

ЩОДО СПОСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ, СВОБОД ТА ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Артем Євгенович ГОЛУБОВ,

*канд. юрид. наук, с. н. с., доцент кафедри права
Національного аерокосмічного університету
ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний
інститут» / волонтер БПД,
<https://orcid.org/0000-0001-8608-4206>*

До числа завдань кримінального провадження відповідно до ст. 2 КПК України віднесені захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. З аналізу їх змісту можна зробити висновок про гуманістичний характер кримінального процесу України. І це зокрема знаходить своє відбиття у засадах кримінального провадження, до числа яких можна віднести такі положення як верховенство права, законність, рівність перед законом і судом, повага до людської гідності тощо.

Отже, можна стверджувати, що характер правового регулювання кримінальної процесуальної діяльності, сам сутнісний зміст кримінального провадження пройняті ідеєю антропоцентризму. І цей висновок цілком можна підтвердити тим, що до джерел кримінального процесуального права відноситься Конституція України. Нагадаємо, що остання у ст. 3 закріплює положення, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. І це положення повністю стосується та має бути реалізовано у сфері кримінального судочинства.

Як основне питання тез наукової доповіді висувається припущення, що з метою належної реалізації ідеї антропоцентризму, втілення гуманістичних засад в практику правового регулювання кримінального процесу України та відповідної діяльності його учасникам – фізичним та юридичним особам, які залучаються уповноваженим державними органами та їх посадовими особами до кримінального провадження, мають бути надані достатні та ефективні способи захисту їх прав, свобод та законних інтересів. Ступінь забезпеченості осіб відповідними правовими засобами охорони прав, свобод та законних інтересів напряму відображує та характеризує соціальну та правову сутність сучасного кримінального процесу України, а також дійсний ступінь можливості виконання завдання з охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

В тезах наукової доповіді висвітлимо ті явища, які, на думку автора, і утворюють способи захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. В дослідженні під поняттям «спосіб» пропонується розуміти його в значенні «певної дії, прийому або системи прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось» [1, с. 1179].

Отже, виходячи з такого розуміння способів захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, до їх числа пропонуємо віднести:

- інформування учасників кримінального провадження про їхні права та обов'язки, що пов'язано із роз'яснення їх посадовими особами уповноважених державних органів, де таке роз'яснення має бути зроблено зрозумілою для учасника мовою, а відповідна посадова особа має пересвідчитися у тому, що права та обов'язки зрозумілі конкретному учаснику;

- звернення учасників кримінального провадження до посадових осіб уповноважених державних органів з вимогою (проханням) про сприяння в реалізації наданих їм прав або виконання покладених на них обов'язків, де така вимога (прохання) мають бути прийняті відповідною посадовою особою, розглянуті впродовж розумного строку та задоволені або особі надана вмотивована відповідь про відмову в задоволенні відповідної вимоги (прохання);

- дії посадових осіб уповноважених державних органів щодо виконання покладених на них обов'язків, які виступають гарантією забезпечення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, де такі дії здійснюються виходячи із розуміння змісту верховенство права, законності, рівності перед законом і судом, поваги до людської гідності тощо;

- фіксація перебігу і результати проведення процесуальної діяльності у відповідних процесуальних документах (протоколах, постановках, клопотаннях, скаргах тощо), де ця дія виступає не тільки засобом відбиття факту вчинення відповідних процесуальних дій, спрямованих на захист прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також посвідчує повноту та змістовність їх вчинення;

- оскарження учасниками кримінального провадження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб уповноважених державних органів, де таке оскарження повинно мати широке поле для застосування, а також дієві та швидкі механізми розгляду і вирішення відповідних скарг;

- здійснення відомчого контролю, прокурорського нагляду та судового контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, де такий контроль має бути активним, постійним, систематичним та дієвим;

- притягнення винних осіб до відповідальності передбаченої законом у випадку порушення прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, де відповідне юрисдикційне провадження має бути здійснено незалежним та неупередженим органом в розумні строки від моменту виявлення факту порушення;

- залучення у відповідних випадках осіб, які здатні надати допомогу в реалізації прав, свобод та законних інтересів учасниками кримінального провадження, а також забезпечити відповідні умови для їх здійснення (адвокати, законні представники, спеціалісти, психологи, лікарі, перекладачі тощо);

- створення для учасників кримінального провадження належних умов та надавати засоби, які б сприяли належній реалізації їх прав, свобод та законних інтересів під час кримінального провадження (належні приміщення державних органів, пам'ятки, роз'яснення, телефони уповноважених державних органів та центрів надання вторинної правової допомоги, своєчасні виклики та проведення окремих процесуальних у зручних для учасників місцях,

більш широка практика проведення процесуальних з використанням відео-конференції тощо)/

- звернення до міжнародних або недержавних інституцій учасниками кримінального провадження за захистом прав, свобод та законних інтересів у випадках нагальної потреби у цьому (використання конвенційних механізмів, механізмів правового захисту).

Більш детальний та змістовний аналіз як власне кримінального процесуального законодавства, так і практики його застосування можливо дасть змогу виявити й інші способи захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. При цьому відмітимо, що значна частина вказаних вище способів захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження охоплюється поняттям кримінальні процесуальні гарантії [2, с. 20-21]. Однак, слід також зауважити, що й інші дії, прийоми або системи прийомів, які дають можливість досягти відповідного стану захищеності прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження входять до цього переліку.

Наведена констатація вказує на ту обставину, що сучасна кримінальна процесуальна діяльність має бути більше пристосована до потреб не тільки держави у швидкому, повному та неупередженому розслідуванні і судовому розгляді та притягненні винних до відповідальності, а і власне до потреб учасників кримінального провадження, причому не залежно від їх статусу. Це ставить на порядок денний питання про можливі зміни в характері та формах кримінального провадження, зокрема в частині їх пристосування до потреб та можливостей учасників кримінального провадження. Зокрема, прикладом такого організаційного та правового пристосування можна вважати реалізацію в багатьох країнах концепції правосуддя, дружнього дітям [3].

Отже, як висновок відмічаємо, що з метою належної реалізації ідеї антропоцентризму, втілення гуманістичних засад в практику правового регулювання кримінального процесу України та відповідної діяльності учасникам кримінального провадження, мають бути надані достатні та ефективні способи захисту їх прав, свобод та законних інтересів, а саме кримінального провадження має отримати розумне пристосування до їх потреб та можливостей. Все це потребує продовженні наукових пошуків та дискусій з приводу цього питання. Однак основою для них безумовно мають стати міжнародні стандарти прав людини, у тому числі й у сфері кримінального судочинства.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Кримінальний процес України: загальна частина: підручник / О. О. Волобуєва, Л. М. Лобойко, Т. О. Лоскутов та ін. К: НД «Дакор», 2015.172 с.
3. Голубов А. Є. Зміна підходів до здійснення правосуддя щодо неповнолітніх як важливий напрям реформування системи кримінальної юстиції в Україні. Актуальні проблеми кримінальної юстиції: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 26-27 червня 2019 року. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2019. С. 55-60.